

محسن پاک آیین*

گره پیچیده قره‌باغ

بحران قره‌باغ به دوره پیش از اتحاد جماهیر شوروی باز می‌گردد. اتحاد جماهیر شوروی در سال ۱۹۲۱ در چارچوب سیاست‌های خود منطقه قره‌باغ را به جمهوری آذربایجان واگذار کرد و از آن زمان این منطقه جزو تمامیت ارضی این کشور به شمار می‌آید.

این در حالی بود که اکثریت اهالی قره‌باغ ارمنی هستند و سرزمین مردم این منطقه ارمنی و زنج‌نشین به قلمرو جمهوری آذربایجان الحاق شد. کمی بعد از فروپاشی شوروی در سال ۱۹۹۲ قره‌باغ که جمهوری خودمختار بود و در عین حال جزئی از جمهوری آذربایجان به شمار می‌آید، با کمک ارمنستان اعلام استقلال کرد اگرچه تا به امروز هیچ کشوری حتی خود ارمنستان استقلال قره‌باغ را به رسمیت نشناخته است؛ اما این موضوع به عنوان یک مناقشه جدی در منطقه ایجاد شد. این در حالی بود که در آن مقطع ارمنستان با کمک روسیه حامی قره‌باغ بود و برای اینکه آذربایجان به طور مستقیم به قره‌باغ حمله نکند ۷ شهر حائل بین قره‌باغ و آذربایجان را اشغال کرد و نیروهای خود را در آنجا مستقر کرد.

لذا مسأله قره‌باغ بعد از این اتفاق دو وجه پیدا کرده است؛ یک بخش به ۷ شهر اشغال شده توسط ارمنستان مربوط است در حالی که این شهرها جزو تمامیت ارضی آذربایجان است و حتی خود ارمنستان هم در این باره بحثی ندارد. یک بحث حقوقی هم مطرح است. جمهوری خودمختار قره‌باغ بعد از فروپاشی شوروی اعلام کرده است که می‌تواند مانند بقیه کشورها از قبیل ازبکستان، ارمنستان و آذربایجان مستقل شود. روسیه در آن زمان اعلام کرد که قره‌باغ به دلیل نداشتن مشخصه و زنج‌های یک کشور همچون قلمرو وسیع و جمعیت نمی‌تواند مستقل شود ولی قره‌باغ این بحث را رد کرد. این بحث هم همچنان میان ارمنستان، آذربایجان و روسیه پیگیری می‌شود. ولی قبل از حل این مسأله ابتدا باید آن ۷ شهر اشغال شده توسط ارمنستان رفع اشغال شود. همه اقدامات میانجیگرانه هم که تاکنون از طریق شورای امنیت سازمان ملل، گروه مینسک به ریاست روسیه، آمریکا و فرانسه و کشورهای همسایه ای مانند ایران انجام شده است، به دلیل عدم رفع اشغال ۷ شهر آذربایجان نتیجه بخش نبوده است. شورای امنیت سازمان ملل هم تاکنون چهار قطعنامه صادر کرده که در هر چهار قطعنامه از ارمنستان خواسته است که ابتدا شهرهای آذربایجان را آزاد کند تا با استقرار نیروهای حافظ صلح، خیال ارمنستان راحت شود که آذربایجان به قره‌باغ حمله نمی‌کند که بعد مذاکره برای حل این مسأله ادامه یابد؛ اما ارمنستان این راهکار را نپذیرفته است.

از طرف دیگر گروه مینسک نیز در ۲۰۰۷ در مادرید جلسه ای تشکیل داد و مشابه این پیشنهادات را مطرح کرد که ارمنستان اول ۴ شهر اشغالی را آزاد کند بعد نیروهای حافظ صلح مستقر شوند و سپس ارمنستان ۲ شهر دیگر را آزاد کند و مذاکره درباره قره‌باغ انجام شود که ارمنستان باز هم این پیشنهاد را نپذیرفت. آقای لاوروف، وزیر خارجه روسیه نیز مشابه همین پیشنهاد را در سال ۱۳۹۵ در روسیه مطرح کرد که باز هم ارمنستان نپذیرفت؛ یعنی طرحی داده شد مبنی بر اینکه مدیریت مشترک آذربایجان و ارمنستان بر قره‌باغ اعمال شود که این طرح نیز از طرف قره‌باغ و ارمنستان پذیرفته نشد.

این درگیری و زنج‌ها در شرایطی ادامه پیدا کرده است که متأسفانه اینک جنگ از میدان به شهرها کشیده شده است و دو طرف شهرهای مسکونی و مناطق غیر نظامی را عمداً یا سهواً مورد هدف قرار می‌دهند. چنانکه در شهر گنجه تعدادی خانه خراب شده است و بیش از ۲۰ نفر غیر نظامی هم کشته شده است. مشابه این رخدادها و حمله به مکان‌های غیر نظامی در قره‌باغ هم اتفاق افتاده است. این در حالی است که روسیه اخیراً ساعت‌ها با وزرای خارجه دو کشور برای پایان دادن به درگیری و زنج‌ها مذاکره کرد که تنها نیم ساعت پس از این مذاکرات آتش بس نقض شد. در شرایط کنونی جمهوری آذربایجان خود را محق می‌داند که از تمامیت ارضی خود دفاع کند و برای این اقدام سلاح و زنج‌های

فراوانی خریداری کرده است. از سوی دیگر ارمنستان هم به مردم ارمنی کشور خود و ارمنی‌ها؛ ZWNJ&قره‌ها؛ ZWNJ&باغ قول داده که این منطقه را مستقل کند و اتحادیه ارمنی‌ها؛ ZWNJ&ها را ایجاد کند از این رو نه آذربایجان حاضر است تمامیت ارضی‌ها؛ ZWNJ&اش نقض شود نه ارمنستان حاضر است به مطالبات ارمنی‌ها؛ ZWNJ&های آن منطقه پاسخ منفی دهد بنابراین این موضوع باعث شده است که این مشکل به همین شکل باقی بماند. این درگیری‌ها؛ ZWNJ&ها در کنار مرزهای ایران در حالی شدت گرفته است که موضع گیری جمهوری اسلامی در قبال این رویداد تاکنون سازنده بوده است. ایران جزو اولین کشورهایی در منطقه بوده است که تلاش کرده از طریق گفت‌وگو؛ ZWNJ&وگو با مقامات ارشد آذربایجان و ارمنستان این غائله را پایان دهد. سیاست اصولی ایران بر چند محور استوار شده است؛

ابتدا ایران در چارچوب سیاست همسایگی تمایل و اراده دارد که با هر دو کشور آذربایجان و ارمنستان روابط دوستانه خود را داشته باشد و ارتباطات مستحکم ایجاد کند. دوم اینکه ایران به طور اصولی مخالف نقض تمامیت ارضی کشورهاست و به همین دلیل تا به حال از تمامیت ارضی جمهوری آذربایجان حمایت کرده است و باز به طور اصولی مخالف تجزیه‌ها؛ ZWNJ&طلبی بخصوص در محیط پیرامونی خود است. ایران ذیل همین نگاه از تجزیه قره‌ها؛ ZWNJ&باغ از جمهوری آذربایجان حمایت نکرده است. جمهوری اسلامی ایران بیش از پیگیری و تکیه به این سیاست؛ ZWNJ&ها نمی‌تواند کار دیگری انجام دهد. شورای امنیت سازمان ملل می‌تواند و باید از مکانیسم‌ها؛ ZWNJ&های اجرایی خودش استفاده کند و بر اساس قطعنامه‌ها؛ ZWNJ&های چهارگانه خود از ارمنستان بخواهد که یکی از مفاد این قطعنامه‌ها؛ ZWNJ&ها یعنی رفع اشغال ۷ شهر جمهوری آذربایجان را اجرا کند تا پس از آن مذاکره بر سر بحران قره‌ها؛ ZWNJ&باغ دنبال شود.

*سفير سابق ايران در جمهوری آذربایجان

منبع: ایران